

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
Human Rights 4All

**ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე
ბავშვები საქართველოში**

მოკლე მიმოხილვა

© გაეროს ბავშვთა ფონდი
ივლისი, 2018 წელი
tbilisi@unicef.org
www.unicef.ge
http://data.unicef.ge

წინამდებარე პუბლიკაცია მომზადებულია გაეროს ბავშვთა ფონდის მიერ ევროკავშირის დახმარებით. მის შინაარსზე პასუხისმგებელია ავტორთა ჯგუფი და პუბლიკაციის შინაარსის ევროკავშირის ან გაეროს ბავშვთა ფონდის პოზიციად აღქმა დაუშვებელია.

გარეკანის ფოტო: დავით ხიზანიშვილი

საქართველოს შრომის,
ჯანმრთელობისა და
სოციალური დაცვის
სამინისტრო

საქართველოს
იუსტიციის
სამინისტრო

სოციალური მომსახურების სააგენტო
SOCIAL SERVICE AGENCY

სააღმშენებლო კარitas
CARITAS GEORGIA

Save the Children.

საქართველოს
სახალხო დამცველი

International
Labour
Office

**ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე
ბავშვები საქართველოში**

მოკლე მიმოხილვა

2018

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესავალი	3
ძირითადი მიგნებები	3
დასკვნები და რეკომენდაციები	8
ძირითადი მიგნებები	8
რეკომენდაციები	16

შესავალი

ამ ანგარიშში წარმოდგენილია ის ძირითადი მიგნებები, რომლებიც საქართველოში ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების მდგომარეობის კვლევის შედეგად გამოვლინდა. მასში აგრეთვე მოცემულია აზერბაიჯანში არსებული სიტუაციის გარკვეული ასპექტების ხედვაც. კვლევა განხორციელდა გაეროს ბავშვთა ფონდის მიერ საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის სამინისტროსთან, ევროკავშირთან, ვოლდვიუენტან, ფონდ დია საზოგადოება საქართველოსთან, კარიტას საქართველოსთან, გაეროს ბავშვთა ფონდის აზერბაიჯანის ოფისსა და შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან ერთად.

კვლევას საფუძვლად დაედო საქართველოში სოციალური მუშაკების დაკვირვებები ქუჩაში მცხოვრებ/მომუშავე ბავშვებს შორის გარკვეული ცვლილებების შესახებ. ამ დაკვირვებების შედეგად დაგეგმილი კვლევა ითვალისწინებდა თვისებრივი შესწავლის მიზნით საქართველოსა და აზერბაიჯანში სავსელე სამუშაოების განხორციელებას, რომელთა სამიზნე ჯგუფს ბავშვები, მშობლები, ოჯახები, სოციალური მუშაკები და რესურს-პერსონალი წარმოადგენდნენ.

კვლევის მიზანი იყო ინფორმაციის შეგროვება ქუჩაში მცხოვრებ ბავშვებთან დაკავშირებული პრობლემის პრევენციის და აღმოფხვრის სტრატეგიების უკეთ შემუშავების მიზნით. მეორე მიზანი იყო მიმდინარე ინსტიტუციური ღონისძიებების განსაზღვრა სათანადო რეაგირების პოლიტიკის შესამუშავებლად და არსებული სერვისების გაუმჯობესება საქართველოსა და აზერბაიჯანის სოციალურ-ეკონომიკური რეალობების და ინსტიტუციური გარემოს გათვალისწინებით.

ძირითადი მიგნებები

კვლევამ გვიჩვენა, რომ როგორც საქართველოში, ასევე აზერბაიჯანში ქუჩაში მცხოვრები და/ან მომუშავე ბავშვების პოპულაცია ძალიან მრავალფეროვანია. ქუჩაში ცხოვრების წესისა და ბავშვების მახასიათებლების მრავალფეროვნების მიუხედავად, მათ გარკვეული მსგავსი კანონზომიერებები ახასიათებთ. ბავშვების წინაშე მდგომ გამოწვევებზე რეაგირების შეფასება ამ კანონზომიერებების შესაბამისად უნდა მოხდეს. შედეგები შეიძლება შემდეგნაირად შევაჯამოთ:

1. საქართველოში ქუჩაში მცხოვრები/მომუშავე ბავშვების პოპულაცია შეიძლება ქვეკატეგორიებად დავყოთ იმის მიხედვით, ახლავთ თუ არა მათ მშობელი და აქვთ თუ არა მშობელთან კონტაქტი.

უსახლკარო (ქუჩაში მცხოვრები) ბავშვები და მოზარდები

მოზარდები/ბავშვები, რომლებიც ქუჩაში ცხოვრობენ და მუშაობენ, ქუჩაში ყოფნისას არ ახლავთ მშობელი და არ არიან მშობლის დაცვისა და მზრუნველობის ქვეშ. ასეთ ბავშვებს შეიძლება ზოგჯერ კონტაქტი ჰქონდეთ მშობლებთან.

ბავშვები, რომლებიც ქუჩაში მშობლების გარეშე არიან, მაგრამ დასაძინებლად სახლში მიდიან

ბავშვები, რომლებიც დღის უდიდეს ნაწილს ქუჩაში ატარებენ - ისინი მუშაობენ ან სხვა სახის ეკონომიკური აქტივობით არიან დაკავებული, არიან მშობლის თანხლების გარეშე, მაგრამ მშობლები რეგულარულად უზრუნველყოფენ მათ საკვებით და/ან რესურსებით, ხოლო ბავშვებს თავიანთი წვლილი შეაქვთ ოჯახის შემოსავალში.

ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვები

ბავშვები, რომლებიც ქუჩაში მომუშავე უფროსის თანხლებით არიან, ქუჩაში მუშაობენ, მაგრამ იქ არ სძინავთ.

უსახლკარო ოჯახების ბავშვები

უსახლკარო ოჯახების ბავშვების სიტუაცია ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვების სიტუაციის მსგავსია, მაგრამ ისინი ღამით სახლში არ ბრუნდებიან.

2. ქუჩაში მცხოვრები/მომუშავე ბავშვების პოპულაცია მრავალფეროვანია ლინგვისტური და ეთნიკური თვალსაზრისით.

საქართველოში ქუჩაში მცხოვრები/მომუშავე ბავშვების ჯგუფში ყველაზე მეტად ჭარბობენ ეთნიკური ქართველები, ბოშები და აზერბაიჯანელი ქურთები. უმცირესობათა ინტეგრაციის პოლიტიკა და რეგულაციები შესაბამისობაში უნდა იქნეს მოყვანილი ბავშვთა სპეციფიკურ საჭიროებებთან და რისკებთან. ზოგიერთ წრეში ფართოდ არის გავრცელებული ბოშების სტიგმატიზაცია. სტიგმა კიდევ უფრო დიდია აზერბაიჯანელი ქურთების მიმართ, რაც ერთ-ერთი ხელშემწყობი ფაქტორია, რომ ეს უკანასკნელნი სოციალურ მომსახურებებს ვერ იღებენ.

3. მშობელთა თანხლებით და მათ გარეშე ქუჩაში მცხოვრები/მომუშავე ბავშვების ჯგუფები ერთმანეთისგან ეთნიკური შემადგენლობითაც განსხვავდებიან, თუმცა ყველაფერს მხოლოდ ეთნიკური სპეციფიკით ვერ ავხსნით.

სხვადასხვა კატეგორიას შორის არსებული განსხვავებები გარკვეულწილად ეთნიკურ განსხვავებებს ასახავს. ჯგუფში „*უსახლკარო ახალგაზრდები / ქუჩის ბავშვები*“ ყველა ეროვნების ბავშვებს ვხვდებით. ჯგუფში „*უფროსის თანხლების გარეშე მყოფი ბავშვები / ქუჩის ახალგაზრდები*“ აგრეთვე ყველა წარმომავლობის ბავშვები შედიან და ბევრმა მათგანმა განაცხადა, რომ ეროვნებით ქართველია. ამავე დროს, „*ქუჩაში მობილური ოჯახების ბავშვთა*“ ჯგუფში დიდ უმრავლესობას მოლდაველი ბოშები და აზერბაიჯანელი ქურთები შეადგენენ. ამ ბავშვებს შორის არიან როგორც ბიჭები, ასევე გოგონები. იგივე შეიძლება ითქვას უსახლკარო ოჯახებზეც.

ამავე დროს, ეთნიკურ წარმომავლობასთან დაკავშირებით დასკვნების გამოტანას დიდი სიფრთხილით უნდა მოვეკიდოთ, რადგანაც ბავშვობის სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები ქუჩაში მცხოვრების ტიპების მთელ სპექტრში არიან წარმოდგენილნი. უფრო მეტიც, მიუხედავად იმისა, რომ ქუჩის ბავშვების პოპულაციას გარკვეული ეთნიკური მახასიათებლები აქვს, ქუჩის ბავშვების ფენომენი მხოლოდ კულტურულ ფენომენად ან მენტალიტეტთან დაკავშირებულ საკითხად არ უნდა ჩავთვალოთ.

სოციალურ მუშაკებს განსაკუთრებით უჭირთ დახმარების განწევა აზერბაიჯანელი ქურთებისთვის. ქუჩაში მცხოვრებ/მომუშავე აზერბაიჯანელ ოჯახებთან მუშაობისას ისინი ნდობასთან დაკავშირებულ სერიოზულ პრობლემებს აწყდებიან. მოხეტიალე აზერბაიჯანელი ოჯახები აცხადებენ, რომ სახელმწიფოსგან მომსახურების მიღებას არ მოელონ და რომ სახელმწიფოსთან (ან თემთან) კონტაქტი არაფერს აძლევთ. ამის შედეგად ბევრი მათგანი სისტემატურად თავს არიდებს სახელმწიფო სერვისებს – ისინი ცდილობენ, არ დაარეგისტრირონ ბავშვის დაბადება, არ ცდილობენ პირადობის მოწმობების მიღებას და არ შემოაქვთ განცხადებები სოციალური დახმარების მოთხოვნით. ზოგი მათგანი ამ სახის მომსახურებებს იმის გამო ვერ იღებს, რომ ზოგჯერ

არარეგულარულ შრომის ანაზღაურებას იღებს ან ვერ ახერხებს ბიუროკრატიული ბარიერების დაძლევას. ზოგი მაღლავს ან ანადგურებს პირადობის მონუმობას და სხვა დოკუმენტებს, რომ ოფიციალური პირებისგან შორს დაიჭირონ თავი.

4. ქუჩის ბავშვთა რომელიმე ქვეჯგუფისადმი ბავშვის კუთვნილებას განაპირობებს როგორც მისი ასაკი და ცხოვრების ციკლი, ასევე წარმომავლობა.

ზოგი ბავშვი ასაკის მატებასთან ერთად „უფროსის თანხლებით მყოფი ქუჩის ბავშვების“ ჯგუფიდან „უფროსის გარეშე მყოფი ქუჩის ბავშვების“ ჯგუფში გადადის. უფროსი ასაკის ბავშვები ქცევის განსაკუთრებულ კოდექსს იმუშავებენ და შიდა ურთიერთდამოკიდებულების კავშირებს ქმნიან, რის გამოც ბავშვმა შეიძლება ქუჩას თავი ვეღარ დააღწიოს და კრიმინალურ ან ძალადობრივ საქმიანობაში ჩაებას. ამ შემთხვევაშიც ეთნიკურ სტერეოტიპებთან დაკავშირებით სიფრთხილის გამოჩენა გვმართებს: უმცირესობების (მაგალითად, აზერბაიჯანელი ქურთების ან ბოშების) ბავშვები უფროსის გარეშე მყოფი ქუჩის ბავშვების და უსახლკარო ახალგაზრდების ჯგუფებშიც გვხვდებიან, რაც არღვევს ფართოდ გავრცელებულ სტერეოტიპს, თითქოს ყველა ბოშა ბავშვი მჭიდროდ ურთიერთდაკავშირებულ ოჯახურ სტრუქტურას ეკუთვნის.

5. მრავალფეროვნებას ქმნიან ქუჩაში მცხოვრები და/ან მომუშავე ბავშვების დაჯგუფებებს, ბანდებს და გაერთიანებებს შორის არსებული განსხვავებებიც. ამ ჯგუფების შიდა ორგანიზაცია ნაწილობრივ ურთიერთდახმარებისა და გაზიარების პრაქტიკას გულისხმობს:

ბავშვები შეიძლება ჯგუფად შეიკრიბონ და ერთად იმოძრაონ იმისთვის, რომ ერთმანეთი დაიცვან, ღამის გასათევი ადგილი იპოვონ, დასვენებისა და გართობის სივრცეები შეიქმნან, მეგობრული ურთიერთობები დაამყარონ და ითანამშრომლონ ეკონომიკურ აქტივობებში, მაგალითად, წვრილმან ვაჭრობასა და ქუჩაში მათხოვრობაში, ასევე წვრილმან დანაშაულში.

6. ჯგუფის შიდა სტრუქტურა ხშირად ისეთია, რომ ბავშვებს ერთმანეთის ან გარეშე პირების მიმართ ვალეები უგროვდებათ, რის გამოც ისინი დიდი ხნის მანძილზე ქუჩას თავს ვერ აღწევენ.

მომსახურების პროგრამაში ბავშვის ჩართვის შემდეგ, მისი ინდივიდუალური საჭიროებების შეფასებისას, გათვალისწინებული უნდა იყოს ბავშვის მიერ დაგროვებული ვალიც.

7. ბავშვთა ზოგიერთ ჯგუფს ისეთი შიდა სტრუქტურა აქვს, რომელიც ბავშვებს ხელმძღვანელის / უპირატესი სტატუსის მქონე და დაქვემდებარებულ ბავშვებად ყოფს.

ერთმანეთის დაცვის და დახმარების პროცესში ბავშვები სუბორდინაციულ სტრუქტურებს ქმნიან და დაქვემდებარებულ ბავშვებს „ფარად“ იყენებენ - დანაშაულის ჩადენას აიძულებენ და ამ გზით მიღებულ შემოსავალს ართმევენ. ხშირად ეს საქმიანობა ისეა ორგანიზებული, რომ დანაშაულს უმცროსი ასაკის ბავშვები ჩადიან, ხოლო უფროსი ბავშვები სადარაჯოზე დგანან და უმცროსებს მათთვის ნაძარცვი მოაქვთ. ასეთი პრაქტიკა იმ გარემოებას უკავშირდება, რომ საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, 14 წლამდე ასაკის ბავშვთა მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნა არ გამოიყენება. შესაბამისად, უფროსი ბავშვები დანაშაულებრივი ქმედებებისთვის უმცროს ბავშვებს იყენებენ სისხლისსამართლებრივი დევნის თავიდან აცილების მიზნით.

8. როგორც ჩანს, პოლიცია იყენებს სამართლებრივი დევნისთვის დადგენილ მინიმალურ ასაკს (14 წელს), რაც ქუჩის ბავშვთა ჯგუფში „უპირატესი სტატუსის“ მქონე ბავშვებს სტიმულს უქმნის, კრიმინალური მიზნებისთვის უმცროსი ასაკის ბავშვები გამოიყენონ.

ბავშვების მონაყოლის მიხედვით, ქურდობასთან ან რაიმე სხვა დანაშაულთან დაკავშირებით ბავშვების ჯგუფის დაკავების შემთხვევაში პოლიციის ოფიცრები ასკვნიან, რომ დანაშაული 14 წლამდე ასაკის ბავშვმა ჩაიდინა ან არწმუნებენ ამ ბავშვებს, დანაშაული თავის თავზე აიღონ. მოზარდები ვარაუდობენ, რომ ამ გზით პოლიციელები დოკუმენტაციის გაფორმებას და ბავშვების პასუხისმგებებაში მიცემასთან დაკავშირებულ შემდგომ სამუშაოს იცილებენ თავიდან.

9. ქუჩის ბავშვებისა და ახალგაზრდების ზოგიერთი ქვეჯგუფი ბანდის ტიპის სტრუქტურას ქმნის.

ასეთი ჯგუფები შეიძლება დიდ იყოს და პატარაც. მათი ორგანიზაციული სტრუქტურა ტერიტორიული დაყოფის პრინციპს ემყარება, ანუ ისინი ცდილობენ, ქალაქის გარკვეული უბნები აკონტროლონ იმისათვის, რომ იქ ეკონომიკური აქტივობების (წვრილმანი ვაჭრობის, მათხოვრობის და ა.შ.) შესაძლებლობა ჰქონდეთ. პერიოდულად ასეთ დაჯგუფებებს შორის ჩხუბი იწყება უბანზე კონტროლის მოსაპოვებლად. როგორც აღინიშნა, ქცევის შიდა კოდებსა და ერთმანეთზე დამოკიდებულებამ შეიძლება დროთა განმავლობაში ხელი შეუწყოს იმას, რომ ბავშვმა ქუჩას თავი ვეღარ დააღწიოს და კრიმინალურ ან ძალადობრივ საქმიანობაში იქნეს ჩათრეული.

იქმნება შთაბეჭდილება, რომ არც პოლიცია და არც ქალაქის მთავრობა არ იღებს რაიმე კოორდინირებულ ზომებს ქუჩის დაჯგუფებების კრიმინალურ საქმიანობასთან დაკავშირებით. აღსანიშნავია, რომ თბილისში არსებობს ერთი სექტისმაგვარი დაჯგუფება (ცნობილი როგორც „მორგის“ ბავშვები). ტერიტორიულად ეს დაჯგუფება მიწისქვეშ განლაგებულ სივრცეში მოქმედებს. მისი ყოფილი წევრების მონაყოლის მიხედვით, დაჯგუფებაში ბავშვების მოზიდვა ხდება როგორც ახალგაზრდების, ასევე ზრდასრული პირების მიერ და ბავშვის მიღებისას გარკვეული რიტუალები ტარდება. ბევრ ყოფილ წევრს ფსიქოლოგიური ტრავმა აქვს. ამ დაჯგუფების ყოფილი წევრების თქმით, მათ მიერ დაკავებულ ტერიტორიას სახელმწიფო უწყებები და ქალაქის მთავრობა არ ეკარებიან.

10. ქუჩის ბავშვების ჯგუფების შიდა დინამიკისთვის შეიძლება დამახასიათებელი იყოს სექსუალური დაჯილდოების სისტემა, რაც გოგონებს ძალადობის რისკის წინაშე აყენებს.

თბილისში მოქმედი ერთ-ერთი დაჯგუფების ყოფილი წევრების ჩვენებების მიხედვით, გოგონები ვალდებულნი იყვნენ, სექსუალური მომსახურება გაეწიათ დაჯგუფების უფროსი წევრებისთვის (ან სექტის წევრებისთვის). სხვა დაჯგუფებების ყოფილი წევრები ამბობენ, რომ თავიანთი შემოსავლის ნაწილს სექსუალური მომსახურების საფასურის გადასახდელად იყენებდნენ. ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ, სავარაუდოდ, ქუჩის ბავშვები სექსუალური ძალადობის შედეგად ტრავმირებულნი უნდა იყვნენ. ეს არაერთხელ აღნიშნეს კვლევის ფარგლებში გამოკითხულმა ფსიქოლოგებმა. ბავშვებისა და სოციალური მუშაკების მიერ დასახელებული იყო სხვა სახის, ძალადობით და ნარკოტიკული ნივთიერებების გამოყენებით გამოწვეული, ფსიქოლოგიური ტრავმებიც.

11. საქართველოს და აზერბაიჯანის სოციალური დახმარების პროგრამებს შორის არსებული განსხვავებების და სხვადასხვანაირი სამართლებრივი ჩარჩოების გამო ადგილი აქვს ბევრი აზერბაიჯანელი ოჯახის მიგრაციას საქართველოში.

ჩვენმა რესპონდენტებმა აღნიშნეს, რომ ვინაიდან აზერბაიჯანში მათხოვრობა აკრძალულია, ხოლო წვრილი მოვაჭრეების მიმართ სანქციების აღსრულების უფრო მკაცრი რეჟიმი გამოიყენება, ისინი რეგულარულად გადადიან საქართველოში.

12. ქუჩაში მცხოვრებ და/ან მომუშავე ბავშვთა ცხოვრება ნაწილობრივ სემონური მიგრაციის ფორმას ატარებს.

ეს ვრცელდება როგორც ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვებზე, ასევე უფროსის თანხლების გარეშე მყოფ ბევრ ბავშვზეც. სემონური მიგრაცია ნაწილობრივ სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების სემონურობას ასახავს, რადგან ბევრი ოჯახი აზერბაიჯანში სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებით არის დაკავებული. თუმცა ყველაზე დიდ ზეგავლენას მიგრანტების გადაადგილებაზე ტურისტული სემონი ახდენს. ზაფხულში ის არა მხოლოდ აზერბაიჯანელ ოჯახებს, არამედ ქუჩის ქართველ ოჯახებსა და ბავშვებსაც იზიდავს ბათუმში, ქობულეთში, ურეკსა და შავი ზღვის სანაპიროს სხვა ტურისტულ ადგილებში.

13. ძირითადი ფაქტორები, რომელთა გამოც ქუჩაში ახალი ბავშვები ხვდებიან:

- მშობელთა სიღარიბე და მათ დასახმარებლად ბავშვების ჩართვა სხვადასხვა აქტივობაში, რაც ბავშვთა შრომას იწვევს;
- მშობლების იძულებითი მიგრაცია და აქედან გამომდინარე ცხოვრების გამონწვევები საარსებო საშუალებების მოპოვებასთან დაკავშირებით;
- მშობლის გარდაცვალება, დაპატიმრება, ავადმყოფობა და/ან მავნე ნივთიერებებზე დამოკიდებულება, რაც მშობლის მიერ ბავშვის მიტოვებას ან უგულებელყოფას და ბავშვის მიერ საკუთარ თავზე ზრუნვის საჭიროებას იწვევს;
- ოჯახში ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური ძალადობა, რის გამოც ბავშვი სახლის გარეთ ცხოვრებას ამჯობინებს;
- მკაცრი დისციპლინა – ე.ი. ბავშვის სოციალური ქსელების კატეგორიული შეზღუდვა და ზედმეტად მკაცრი წესები – სარეაბილიტაციო ან მომსახურების დაწესებულებებში, მინდობით აღმზრდელ ოჯახში ან არასრულწლოვანთა დახურულ სკოლებში, რის გამოც ბავშვებს და მოზარდებს წესების დამორჩილებას ქუჩაში ცხოვრება ურჩევნიათ და მზრუნველობის დაწესებულებებიდან არაერთგზის იპარებიან;
- სოციალიზაცია ბავშვებსა და ახალგაზრდებს შორის, რის შედეგადაც ბავშვები (თანდათანობით) სულ უფრო ნაკლებ დროს ატარებენ სახლში და სულ უფრო მეტ დროს უთმობენ ქუჩის სხვა ბავშვებთან ურთიერთობას.

14. უფლებების დარღვევა

ქუჩაში მომუშავე და მცხოვრები ბავშვები განსაკუთრებით მონყვლადები არიან როგორც მზრუნველების, ასევე ქუჩის სხვა ბავშვების მხრიდან ძალადობის წინაშე. ქუჩის ბავშვების აბსოლუტურ უმეტესობას ხელი არ მიუწვდება განათლებაზე და სამედიცინო მომსახურებაზე (გარდა გადაუდებელი დახმარებისა).

დასკვნები და რეკომენდაციები

კვლევის მიზანია ინფორმაციის შეგროვება ბავშვების ქუჩაში ცხოვრების პრევენციის და ქუჩიდან დახსნის სტრატეგიის უკეთ შემუშავების მიზნით. კვლევა გვიჩვენებს, რომ როგორც საქართველოში, ასევე აზერბაიჯანში ქუჩაში მცხოვრები და/ან მომუშავე ბავშვების პოპულაცია ძალიან მრავალფეროვანია. ქუჩაში ცხოვრების წესისა და ბავშვების მახასიათებლების მრავალფეროვნების მიუხედავად, მათ გარკვეული მსგავსი კანონზომიერებები ახასიათებთ. ბავშვების წინაშე მდგომ გამონკვევებზე რეაგირების შეფასება ამ კანონზომიერებების შესაბამისად უნდა მოხდეს. აქ შეჯამებულია ის ძირითადი ელემენტები, რომლებიც ბავშვების ქვეკატეგორიებისა და ჯგუფების მახასიათებლების, საჭიროებების და გამონკვევების შესახებ გამოვლინდა, და მათ საფუძველზე წარმოდგენილია რეკომენდაციები პოლიტიკის სფეროში.

ძირითადი მიგნებები

ბავშვების დიფერენცირება: მშობლების თანხლებით მყოფი ბავშვები და ეთნიკური წარმომავლობა

საქართველოში ბავშვების ქუჩასთან კავშირი შეიძლება აღინეროს იმის მიხედვით, არის თუ არა ბავშვი მშობლების თანხლებით და მათთან კონტაქტში: რამდენად არის ბავშვი მშობლების ან ზრდასრული ნათესავების ზრუნვის, კონტროლის და მეთვალყურეობის ქვეშ. ამ განზომილების საფუძველზე საქართველოში მოპოვებული მონაცემების მიხედვით, ქუჩის ბავშვების პოპულაცია შეიძლება შემდეგნაირად დაიყოს:

- უსახლკარო ბავშვები და მოზარდები (ქუჩის): მოზარდები/ბავშვები, რომლებიც ქუჩაში ცხოვრობენ და მუშაობენ, ქუჩაში ყოფნისას არ ახლავთ მშობელი და არ არიან მშობლის დაცვისა და მზრუნველობის ქვეშ. ამ ბავშვების უმეტესობას დროდადრო აქვს კონტაქტი მშობლებთან.
- ქუჩაში უფროსის თანხლების გარეშე მყოფი ბავშვები, რომლებიც დასაძინებლად სახლში მიდიან: ბავშვები, რომლებიც დღის უდიდეს ნაწილს მუშაობენ ან სხვა სახის ეკონომიკური აქტივობით არიან დაკავებულნი ქუჩაში უფროსის თანხლების გარეშე, მაგრამ მშობლები რეგულარულად უზრუნველყოფენ მათ საკვებით და/ან რესურსებით, ხოლო ბავშვებს თავიანთი წვლილი შეაქვთ ოჯახის შემოსავალში.
- ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვები: ბავშვები რომლებიც ქუჩაში მომუშავე უფროსის თანხლებით არიან, ქუჩაში მუშაობენ, მაგრამ იქ არ სძინავთ.
- უსახლკარო ოჯახების ბავშვები: უსახლკარო ოჯახების ბავშვების სიტუაცია ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვების სიტუაციის მსგავსია, მაგრამ ისინი ღამით სახლში არ ბრუნდებიან.

ქუჩის ბავშვთა ყველა ჯგუფში გვხვდებიან როგორც ბიჭები, ასევე გოგონები.

ქუჩის ბავშვების პოპულაცია მრავალფეროვანია ლინგვისტური და ეთნიკური პარამეტრებითაც: საქართველოში ამ ჯგუფში ჭარბობენ ეთნიკური ქართველები, ბოშათა ენაზე მოსაუბრე ორი ჯგუფი, აზერბაიჯანელი ქურთები, სომეხი ლტოლვილების შვილები და სამხრეთ ოსეთიდან და აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა შვილები.

მშობელთა თანხლებით და მათ გარეშე ქუჩაში მცხოვრები/მომუშავე ბავშვების ჯგუფები ერთმანეთისგან ეთნიკური შემადგენლობითაც განსხვავდებიან, თუმცა მათ შორის არსებულ განსხვავებებს მხოლოდ ეთნიკური მახასიათებლებით ვერ ავხსნი: აქ აღწერილ ქვეკატეგორიებს შორის განსხვავებები გარკვეულწილად ასახავს ეთნიკურ განსხვავებებს. ჯგუფში „უსახლკარო ახალგაზრდები/ქუჩის ბავშვები“ ყველა ეროვნების ბავშვებს ვხვდებით, თუმცა ამ ჯგუფის უმცროს ასაკობრივ კატეგორიაში იშვიათად არიან წარმოდგენილები აზერბაიჯანელი ქურთები და შედარებით უფროს ასაკშიც კი ისინი ნათესავებთან არარეგულარულ კონტაქტებს ინარჩუნებენ. თუმცა სავლელე სამუშაოების დროს ჩვენ ამ ქვეკატეგორიაში აზერბაიჯანელი ქურთი გოგონები არ შეგვხვდებიან. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ამ უსახლკარო ბავშვებს შორის ბომა მოზარდებიც არიან, რაც არღვევს ზოგადად გავრცელებულ სტერეოტიპს, თითქოს ყველა ბომა ბავშვი მჭიდროდ ურთიერთდაკავშირებულ ოჯახურ სტრუქტურას ეკუთვნის.

ჯგუფში „ქუჩაში უფროსის თანხლების გარეშე მყოფი ბავშვები/ახალგაზრდები, რომლებსაც სახლში სძინავთ,“ აგრეთვე ყველა წარმომავლობის ბავშვები შედიან და ბევრმა მათგანმა (ბიჭმა და გოგონამ) განაცხადა, რომ ეროვნებით ქართველია. თუმცა „ქუჩაში მობილური ოჯახების ბავშვთა“ დიდ უმრავლესობას მოლდაველი ბოშები და აზერბაიჯანელი ქურთები შეადგენენ. მათ შორის გოგონებიც არიან და ბიჭებიც. იგივე შეიძლება ითქვას უსახლკარო ოჯახებზეც.

ამავე დროს, ეთნიკურ წარმომავლობასთან დაკავშირებით დასკვნების გამოტანას დიდი სიფრთხილით უნდა მოვეკიდოთ, რადგანაც ბავშვობის სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები ქუჩაში ცხოვრების ტიპების მთელ სპექტრში არიან წარმოდგენილნი. უფრო მეტიც, მიუხედავად იმისა, რომ ქუჩის ბავშვების პოპულაციას გარკვეული ეთნიკური მახასიათებლები აქვს, ქუჩის ბავშვების ფენომენი მხოლოდ კულტურულ ფენომენად ან „მენტალიტეტის“ საკითხად არ უნდა ჩავთვალოთ.

ქუჩის ბავშვთა რომელიმე ქვეჯგუფისადმი ბავშვის კუთვნილებას განაპირობებს როგორც მისი ასაკი და ცხოვრების ციკლი, ასევე წარმომავლობა. ზოგი ბავშვი ასაკის მატებასთან ერთად „უფროსის თანხლებით მყოფი ქუჩის ბავშვების“ ჯგუფიდან „უფროსის გარეშე მყოფი ქუჩის ბავშვების“ ჯგუფში გადადის. ამ შემთხვევაშიც ეთნიკურ სტერეოტიპებთან დაკავშირებით სიფრთხილის გამოჩენა გვმართებს: უმცირესობების (მაგალითად, აზერბაიჯანელი ქურთების ან ბოშების) ბავშვები უფროსის გარეშე მყოფი ქუჩის ბავშვების და უსახლკარო ახალგაზრდების ჯგუფებშიც გვხვდებიან, რაც არღვევს ზოგადად გავრცელებულ სტერეოტიპს, თითქოს ყველა ბომა ბავშვი მჭიდროდ ურთიერთდაკავშირებულ ოჯახურ სტრუქტურას ეკუთვნის.

ქუჩაში ბავშვების ცხოვრების სოციალური ორგანიზება

უფროსი ასაკის ბავშვები ქვევის განსაკუთრებულ კოდექსს იმუშავენ და შიდა ურთიერთდამოკიდებულების კავშირებს ქმნიან: ეს თავდაცვის არაოფიციალური სტრატეგიის ნაწილია, რომელსაც ბავშვები თვითონვე ქმნიან, მაგრამ რომელმაც შეიძლება ბავშვის ცხოვრება სამუდამოდ ქუჩას დაუკავშიროს, რადგანაც ეს ხშირად კრიმინალურ საქმიანობაში ან ძალადობრივ ქცევაში ბავშვის ჩაბმას იწვევს.

მრავალფეროვნებას აგრეთვე ქმნის ის განსხვავებები, რომლებიც ქუჩაში მცხოვრები და/ან მომუშავე ბავშვების დაჯგუფებებს, ბანდებს და გაერთიანებებს შორის არსებობს. ამ დაჯგუფებების შიდა ორგანიზება ნაწილობრივ ურთიერთდახმარებისა და გაზიარების პრაქტიკას გულისხმობს: ბავშვები შეიძლება ჯგუფად შეიკრიბონ და

ერთად იმოდროს იმისთვის, რომ ერთმანეთი დაიცვან, ღამის გასათევი ადგილი იპოვონ, დასვენებისა და გართობის სივრცეები შეიქმნან, დაამყარონ მეგობრული ურთიერთობები და ითანამშრომლონ ეკონომიკურ აქტივობებში, მაგალითად, წვრილმან ვაჭრობასა და ქუჩაში მათხოვრობაში, ასევე წვრილმან დანაშაულში.

ჯგუფის შიდა სტრუქტურა ხშირად ისეთია, რომ ბავშვებს ერთმანეთის ან გარეშე პირების მიმართ ვალები უგროვდებათ, რის გამოც ისინი დიდი ხნის მანძილზე ვერ აღწევენ თავს ქუჩას: ბავშვის მიერ დაგროვებული ვალის გამო ის შეიძლება დიდხანს იყოს იძულებული, საარსებო საშუალებები ქუჩაში მოიპოვოს.

ბავშვთა ზოგიერთ ჯგუფს ისეთი შიდა სტრუქტურა აქვს, რომელიც ბავშვებს ხელმძღვანელი/უპირატესი სტატუსის მქონე ბავშვებად და დაქვემდებარებულ ბავშვებად ყოფს: ურთიერთდაცვის და დახმარების პროცესში ბავშვები სუბორდინაციულ სტრუქტურებს ქმნიან. ბავშვებისა და მოზარდების მონაცოლის მიხედვით, ამის მეორე მხარე ისაა, რომ მაღალი სტატუსის მქონე ბავშვები დაქვემდებარებულ ბავშვებს „ფარად“ იყენებენ - დანაშაულის ჩადენას აიძულებენ და ამ გზით მიღებულ შემოსავალს ართმევენ. ხშირად ეს საქმიანობა ისეა ორგანიზებული, რომ დანაშაულს (როგორცაა, მაგალითად, მაღაზიაში ქურდობა, მანქანების გატეხვა და იქიდან ნივთების მოპარვა) უმცროსი ასაკის ბავშვები ჩადიან, ხოლო უფროსი ბავშვები სადარაჯოზე დგანან და უმცროსებს მათთვის ნაძარცვი მოაქვთ. ასეთი პრაქტიკა იმ გარემოებას უკავშირდება, რომ საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად 14 წლამდე ასაკის ბავშვთა მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნა არ გამოიყენება. შესაბამისად, უფროსი ბავშვები დანაშაულებრივი ქმედებებისთვის უმცროს ბავშვებს იყენებენ სისხლისსამართლებრივი დევნის თავიდან აცილების მიზნით.

როგორც ჩანს, პოლიცია იყენებს სამართლებრივი დევნისთვის დადგენილ მინიმალურ ასაკს (14 წელს), რაც ქუჩის ბავშვთა ჯგუფში „უპირატესი სტატუსის“ მქონე ბავშვებს სტიმულს უქმნის, კრიმინალური მიზნებისთვის უმცროსი ასაკის ბავშვები გამოიყენონ: ბავშვების მონაცოლის მიხედვით, ქურდობასთან ან რაიმე სხვა დანაშაულთან დაკავშირებით ბავშვების ჯგუფის დაპატიმრების შემთხვევაში პოლიციის ოფიცრები ხშირად ასკვნიან, რომ დანაშაული 14 წლამდე ასაკის ბავშვმა ჩაიდინა ან არწმუნებენ ამ ბავშვებს, დანაშაული თავის თავზე აიღონ. მოზარდები ვარაუდობენ, რომ ამ გზით პოლიციელები დოკუმენტაციის გაფორმებას და ბავშვების პასუხისგებაში მიცემასთან დაკავშირებულ შემდგომ სამუშაოს იცილებენ თავიდან.

ქუჩის ბავშვებისა და ახალგაზრდების ზოგიერთი ქვეჯგუფი ბანდის ტიპის სტრუქტურას ქმნის. ასეთი ჯგუფები შეიძლება დიდხანს იყოს და პატარაც. მათი საორგანიზაციო სტრუქტურა ტერიტორიული დაყოფის პრინციპს ემყარება, ანუ ისინი ცდილობენ, ქალაქის გარკვეული უბნები აკონტროლონ იმისთვის, რომ იქ ეკონომიკური აქტივობების (წვრილმანი ვაჭრობის, მათხოვრობის და ა.შ.) შესაძლებლობა ჰქონდეთ. პერიოდულად ასეთ დაჯგუფებებს შორის ჩხუბი იწყება უბანზე კონტროლის მოსაპოვებლად. როგორც აღინიშნა, ქცევის შიდა კოდექსმა და ერთმანეთზე დამოკიდებულებამ შეიძლება დროთა განმავლობაში ხელი შეუწყოს იმას, რომ ბავშვმა ქუჩას თავი ვეღარ დააღწიოს და კრიმინალურ ან ძალადობრივ საქმიანობაში იქნეს ჩათრეული.

ფაქტორები, რომლებიც ბავშვებს ქუჩაში ცხოვრებისკენ უბიძგებს და ქუჩებში ახალი ბავშვების გამოჩენას უწყობს ხელს

ახალი ბავშვების ქუჩებში საცხოვრებლად და სამუშაოდ გასვლის ხელშემწყობი ძირითადი ფაქტორებია:

- მშობლების სიღარიბე და ბავშვების ჩართვა საქმიანობაში მშობლების დახმარების მიზნით, რის შედეგადაც იქმნება ისეთი სიტუაციები, როცა ბავშვი შრომობს ან მშობლის მიმართ მოვალეობის დიდი გრძნობის გამო, ან იმიტომ, რომ ბავშვის მხრიდან შრომას მოითხოვენ ნათესავები;
- მშობლების იძულებითი მიგრაცია და აქედან გამომდინარე ცხოვრების გამონვევები, რასაც შედეგად მოაქვს სირთულეები ბავშვების რჩენაში;
- მშობლის გარდაცვალება, დაპატიმრება, ავადმყოფობა და/ან მავნე ნივთიერებების ბოროტად გამოყენება, რასაც მოჰყვება ბავშვის მიტოვება ან უგულვებელყოფა და ბავშვის მიერ საკუთარ თავზე ზრუნვის საჭიროება;
- ოჯახში ძალადობა – ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური – რის გამოც ბავშვი სახლის გარეთ ცხოვრებას ამჯობინებს;
- მკაცრი დისციპლინა – ანუ ბავშვთა სოციალური კავშირების კატეგორიული შეზღუდვა და ზედმეტად მკაცრი წესები – სარეაბილიტაციო ან მომსახურების დაწესებულებებში, მინდობით აღმზრდელ ოჯახებში ან არასრულწლოვანთა დახურულ სკოლებში, რის გამოც ბავშვებს და მოზარდებს წესების დამორჩილებას ქუჩაში ცხოვრება ურჩევნიათ და მზრუნველობის დაწესებულებებიდან არაერთგზის იპარებიან;
- ურთიერთობა ბავშვებსა და მოზარდებს შორის, რის გამოც ბავშვები (თანდათანობით) სულ უფრო ნაკლებ დროს ატარებენ სახლში და სულ უფრო მეტ დროს უთმობენ ქუჩაში მცხოვრებ და/ან მომუშავე ახალგაზრდებთან ურთიერთობას.

კიდევ ერთი ფაქტორი, რომელიც, როგორც ჩანს, უბიძგებს ბავშვებს ქუჩაში ცხოვრებისკენ, დაკავშირებულია შავი ზღვის ტურისტულ კურორტებზე საარსებო საშუალებათა მოპოვების შესაძლებლობებთან: ქუჩაში მცხოვრებ და/ან მომუშავე ბავშვთა ცხოვრება ნაწილობრივ სეზონური მიგრაციის ფორმას ატარებს. ეს ეხება როგორც ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვებს, ასევე ქუჩაში მშობლის გარეშე მყოფ ბევრ ბავშვს. სეზონური მიგრაციის ნაწილი დაკავშირებულია სასოფლო-სამეურნეო სეზონებთან, ვინაიდან აზერბაიჯანში ზოგიერთი მობილური ოჯახი მონაწილეობას იღებს სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებში. თუმცა მიგრანტები უმეტესწილად კვალდაკვალ მიჰყვებიან ტურისტების ნაკადებს, რომლებსაც ტურისტულ სეზონზე ბათუმში, ქობულეთში, ურევსა და შავი ზღვის სხვა კურორტებზე „მოჰყავთ“ არამართო აზერბაიჯანული ოჯახები, არამედ საქართველოს ქუჩის ოჯახები და ქუჩაში მშობლების გარეშე მყოფი ბავშვები და ახალგაზრდები.

განსხვავებები საქართველოს და აზერბაიჯანის სოციალური დახმარების პროგრამებს შორის და განსხვავებული სამართლებრივი ჩარჩოები იწვევს ბევრი აზერბაიჯანელი ოჯახის მიგრაციას საქართველოში: საქართველოში მიგრანტი აზერბაიჯანელი ზრდასრული ადამიანებისა და ბავშვების ახალ ჯგუფებთან დაკავშირებით მათთან კონტაქტში მყოფი პირები აღნიშნავენ შემდეგ ფაქტორებს, რომლებიც ხელს უწყობს მიგრაციის გაზრდას:

- აზერბაიჯანის ეკონომიკური პირობების გაუარესება, რაც მოჰყვება ვალუტის გაუფასურებას, და უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არსებული, უმუშევრობასთან

და საარსებო საშუალებების ტრადიციული წესით მოპოვების გაგრძელებასთან დაკავშირებული გამოწვევები;

- ქუჩაში მუშაობისა და მათხოვრობის სამართლებრივი აკრძალვის უფრო მკაცრად აღსრულება აზერბაიჯანში, ხოლო საქართველოში უფრო მეტი თანაგრძნობა (ფულის ჩუქება ქველმოქმედების მიზნით) ქუჩაში მომუშავე ადამიანების და მათხოვრებისათვის; და
- ეკონომიკური მოგება, რომელიც შეიძლება მიღებული იქნეს საქართველოდან აზერბაიჯანში რეალიზების მიზნით გარკვეული საქონლის იმპორტის შედეგად.

ძირითადი უფლებების დარღვევა

ძალადობა, განათლება და ჯანმრთელობა: ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვები განსაკუთრებით დაუცველნი არიან ძალადობისგან როგორც მათზე მზრუნველების, ასევე ქუჩაში მცხოვრები/მომუშავე ახალგაზრდების მხრიდან. ქუჩაში მცხოვრები და/ან მომუშავე ბავშვების აბსოლუტურ უმრავლესობას ხელი არ მიუწვდება არც განათლებაზე და არც სამედიცინო მომსახურებაზე, თუ არ ჩავთვლით სასწრაფო დახმარებას.

ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების ჯგუფების შიდა დინამიკისათვის შეიძლება დამახასიათებელი იყოს სექსუალური „დაჯილდოების“ სისტემა, რაც გოგონებს ძალადობის რისკის წინაშე აყენებს: მაგალითად, თბილისის ერთ-ერთი ჯგუფის ყოფილი წევრების ჩვენებების მიხედვით, გოგონები ვალდებული იყვნენ, სექსუალური მომსახურება გაეწიათ ბანდის (ან სექტის) უფროსი წევრებისთვის. სხვა ჯგუფების ყოფილი წევრები ყვებიან, რომ ისინი თავიანთი შემოსავლის ნაწილს იყენებენ სექსუალური მომსახურების საფასურის გადასახდელად. ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ, სავარაუდოდ, ქუჩის ბავშვები სექსუალური ძალადობის შედეგად ტრავმირებული უნდა იყვნენ. ეს არაერთხელ აღნიშნეს კვლევის ფარგლებში გამოკითხულმა ფსიქოლოგებმა. ბავშვებისა და სოციალური მუშაკების მიერ დასახელებული იყო სხვა სახის, ძალადობით და ნარკოტიკული ნივთიერებების გამოყენებით გამოწვეული, ფსიქოლოგიური ტრავმებიც.

ძნელად მისაწვდომი აზერბაიჯანელი ბავშვები საქართველოში

საქართველოში აზერბაიჯანელი ქურთების თემთან ურთიერთობაში არსებულ კონკრეტულ სირთულეებს ხელს უწყობს სხვადასხვა სახის დისკრიმინაცია და ბავშვებზე კონტროლის დაკარგვის შიში. მშობლები სერვისებს ბავშვებზე მეურვეობის დაკარგვის შიშით ტოვებენ. მნიშვნელოვანია ენობრივი საკითხიც: სერვისებში აზერბაიჯანელი ქურთული ენის ცოდნის ნაკლებობა ხელს უშლის სათანადო კომუნიკაციას და ზრდის აზერბაიჯანელ ქურთებს შორის გრძნობას, რომ მათ ადანაშაულებენ ტყუილებში მათი წარმოშობის შესახებ.

უფრო პატარა აზერბაიჯანელი ქურთი ბავშვები მონანილეობენ შინამეურნეობის შემოსავლის მოსაპოვებელ საქმიანობებში და ბევრი მშობელი დამოკიდებულია მათ მუშაობაზე. აზერბაიჯანელი ქურთული წარმოშობის ბავშვებს შორის უფრო პატარა ბავშვებს ახლავთ მშობლები, რომლებიც ეხმარებიან მათ ოჯახისთვის შემოსავლის შოვნაში.

სერვისების მხრივ არსებული საჭიროებები

ბავშვები, რომლებიც ქუჩაში მშობლების გარეშე არიან, მაგრამ დასაძინებლად სახლში მიდიან: ბავშვების განათლების და სამედიცინო მომსახურების უფლებების დაცვის მიზნით მომსახურებები, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, უნდა ვრცელდებოდეს მშობლებზე ან ამჟამინდელ მეურვეებზე. ბევრი ბავშვი, რომელიც ქუჩაში მშობლების გარეშეა, მაგრამ დასაძინებლად სახლში მიდის, თავს მორალურად ან სხვაგვარად ვალდებულად მიიჩნევს, შეინახოს თავისი მშობლები თუ მეურვეები; ანდა მშობლების თუ ოჯახის სხვა წევრების მხრიდან იძულების სხვადასხვა ფორმა აიძულებს ბავშვებს შრომაში ჩაბმას. შესაბამისად, მშობლების დამატებითი ეკონომიკური მხარდაჭერა და მათი დახმარება სამუშაოს პოვნაში განხილული უნდა იქნეს როგორც შემოსავლის მომტან საქმიანობებში ბავშვების ჩართვის თავიდან აცილებისა და მშობლების მზრუნველობის უნარის განმტკიცების სტრატეგია. მშობლები და მეურვეები ასევე ჩართულები უნდა იქნენ თანამშრომლობაში მათი შვილების მიერ განათლების მიღების შესაძლებლობის უზრუნველსაყოფად.

ამავე დროს, იმ ბავშვებისთვის, რომლებიც ქუჩაში მშობლების გარეშე არიან, მაგრამ დასაძინებლად სახლში მიდიან, განკუთვნილი სერვისების პირველი ეტაპი უნდა იყოს ბავშვების პირობების შეფასება მათ ამჟამინდელ საცხოვრებელ სახლებში. მათი მშობლების/მეურვეების მხრიდან ნარკოტიკული ნივთიერებების ბოროტად მოხმარების, სახლში არსებული ძალადობის და/ან ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების შემთხვევაში მშობლებთან თანამშრომლობის შესაძლებლობები შეიძლება შეზღუდული იყოს. ასევე უნდა შეფასდეს მეურვეების მხრიდან ძალადობისა და შეურაცხყოფისგან ბავშვების დაცვის საჭიროება და, ზოგიერთ შემთხვევაში, განხილული უნდა იქნეს ბავშვების მშობლებისგან ჩამოცილების აუცილებლობა სამართლებრივი ნორმების დაცვით.

ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვები: ისევე, როგორც იმ ბავშვების შემთხვევაში, რომლებიც ქუჩაში მშობლების გარეშე არიან, მაგრამ დასაძინებლად სახლში მიდიან, მომსახურებები ქუჩის მობილური ოჯახების ბავშვებისთვის უნდა მოიცავდეს ოჯახებს. ყველა მომსახურება მიზნად უნდა ისახავდეს თანამშრომლობას ოჯახებთან, თუ ძალადობის და/ან სხვა შეურაცხყოფის ისტორიები არ მიგვითითებს იმაზე, რომ უფრო მნიშვნელოვანია ბავშვების დაცვა საკუთარი მშობლებისგან.

როგორც აღინიშნა, ქუჩის მობილური ოჯახების დიდ უმრავლესობას წარმოადგენენ ბოშები და აზერბაიჯანელი ქურთები. აქედან გამომდინარე, მომსახურებები უნდა ითვალისწინებდეს ამ ეთნიკურ ჯგუფებთან დაკავშირებით არსებულ სოციალურ და კულტურულ სტიგმას. ამასთანავე, ბოშების და აზერბაიჯანელი ქურთების ოჯახების წევრთათვის სამსახურის პოვნის მცდელობების დროს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მათ მიმართ არსებული არაოფიციალური დისკრიმინაცია შრომის ბაზარზე. და ამ შემთხვევაშიც საერთო მიზანს წარმოადგენს ოჯახებისთვის დახმარების განევა ისეთი რეგულარული და გრძელვადიანი სამუშაოს შოვნაში, როცა საჭირო აღარ იქნება ბავშვების შრომა.

ქუჩის ოჯახების სეზონური მიგრაცია წარმოშობს კონკრეტულ სირთულეებს ბავშვების განათლების საქმეში. პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს ისეთ დახმარებას, რომ შესაძლებელი გახდეს ბავშვების სკოლაში დატოვება იმ პერიოდში, როდესაც მათზე მზრუნველებს გადაადგილება უწევთ. ალტერნატიულად, უნდა წახალისდეს ბავშვების მიერ საცხოვრებლის შეცვლისას საგანმანათლებლო დაწესებულებების შეცვლის შესაძლებლობაც. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში შეიძლება შეიქმნას კონკრეტული სეზონური სასწავლო დაწესებულებები, მაგალითად, შავი ზღვის სანაპიროზე, და უნდა წახალისდეს მშობლებთან პარტნიორობა ამ დაწესებულებებში ბავშვების დასწრების უზრუნველსაყოფად.

უფრო ზოგადად, უნდა გააქტიურდეს სოციალური მუშაკების არსებული კონტაქტები მობილურ ოჯახებთან. პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს ოჯახებისთვის მომსახურების განწევას მათ მშობლიურ ენაზე. სამსახურის თანამშრომლების დაქირავება ამ ენობრივი თემიდან წარმოადგენს გადაუდებელ საჭიროებას.

მშობლების გარეშე მყოფი ბავშვებისთვის განუვლი მომსახურებების მსგავსად, მობილური ოჯახების ბავშვებისთვის განუვლი მომსახურებები უნდა მოიცავდეს ამჟამინდელი მზრუნველებისგან ბავშვების დაცვის საჭიროების შეფასებას. ამ კონტექსტში უმთავრესია ბავშვის შრომის პრობლემა.

უსახლკარო ოჯახების ბავშვები: უსახლკარო ოჯახების ბავშვებისთვის გასანევი მომსახურებები ძალიან ჰგავს ქუჩის მობილური ოჯახის ბავშვებისთვის გასანევი მომსახურებებს; თუმცა პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს ასეთი ოჯახებისთვის თავშესაფრის გამონახვას, რაც ბავშვების სკოლაში ჩარიცხვის წინაპირობაა. ძალზე სავარაუდოა, რომ ბავშვებს ამ კატეგორიაში აქვთ სამედიცინო დახმარების კონკრეტული საჭიროებები, თუ გავითვალისწინებთ მათ რთულ ჰიგიენურ პირობებს და საკვების მომზადების საშუალებათა არარსებობას. თუ ასევე გავითვალისწინებთ, რომ ასეთი ბავშვების დიდი რაოდენობა პატარაა, საჭიროა მათი ვაქცინაციის მდგომარეობის მონიტორინგი.

უსახლკარო ბავშვები და ახალგაზრდები: უსახლკარო ბავშვების უმრავლესობა მიტოვებულია ან საკუთარი სურვილით მიატოვა სახლი რაიმე მიზეზით. შესაბამისად, ურთიერთობა მშობლებთან განსაკუთრებით რთულია და მომსახურებების საჭიროება ძალიან ხშირად შემოიფარგლება მშობლებისა თუ მეურვეებისაგან ბავშვების დაცვით. ეს ყოველთვის უმთავრესი საფიქრალი უნდა იყოს ბავშვების და მშობლების გაერთიანების მცდელობისას, ხოლო ბევრ შემთხვევაში გაერთიანება თავიდან უნდა იქნეს აცილებული.

მომსახურებებს უსახლკარო ბავშვებისა და ახალგაზრდებისთვის საფუძვლად უნდა დაედოს მათი ურთიერთდახმარების არსებული სოციალური კავშირები. ეს გათვალისწინებული უნდა იქნეს საგანმანათლებლო პროგრამებშიც და ხელი უნდა შეეწყოს, მაგალითად, ისეთი ჩვევებისა და უნარების განვითარებას, რომლებიც მომავალში ბავშვებს შეაძლებინებს მათთვის საინტერესო კომერციულ საქმიანობაში და შემოსავლის მომტან მდგომარეობაში *სხვა ახალგაზრდებთან თანამშრომლობით* მონაწილეობის მიღებას (ან ჩამოყალიბებას). ამგვარ იდეებს განეკუთვნება მექანიკის, მანქანების და მოტოციკლეტების ტექნიკური მომსახურება, საკვების მომზადება და მინოდება, ბავშვებზე ზრუნვა და მუშაობა ახალგაზრდებთან, სხეულის მოხატვა და სილამაზის ინდუსტრიაში მომსახურებები და ა.შ. ბავშვების მომზადების გეგმები უნდა ჩამოყალიბდეს ამგვარი მიმართულებების გათვალისწინებით.

საგანმანათლებლო პროგრამები, მათ შორის ხელობის შესასწავლი პროფესიული მომზადების პროგრამები, და ამგვარი ქსელების ჩამოყალიბება უნდა მოიცავდეს თანატოლებს შორის გამოცდილების გაზიარების მექანიზმებსაც, მაგალითად, რეგულარული შეხვედრების, სოციალურ მედიაში პორტალების შექმნის და ა.შ. მეშვეობით.

უსახლკარო ბავშვებსა და ახალგაზრდებს ხშირად აქვთ რეაბილიტაციის კონკრეტული საჭიროებები, რაც ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მათი უგულებელყოფის შედეგია. უნდა გაძლიერდეს ფსიქოლოგიური დახმარება მათ მიერ განცდილი ფიზიკური და ფსიქიკური ძალადობის, მათ შორის სექსუალური ძალადობის, გამოცდილების შესაბამისად. ასევე უნდა აღნიშნოს, რომ რეაბილიტაციის დაწყებამდე საჭიროა ამ ბავშვებისა და ახალგაზრდების ეკონომიკური დავალიანების შეფასება. ზოგიერთები შეიძლება მეორე მხარესაც აღმოჩნდნენ, ანუ იყვნენ გამსესხებლები, რომელთა მიმართაც სხვა ბავშვებს აქვთ ფულადი ან რაიმე სახის მომსახურების ვალი. რეაბილიტაციის დაწყებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ამგვარი კავშირები. სათანადო ინფორმაციის მიღება საჭიროებს ნდობას სოციალურ მუშაკებსა და ბავშვებს შორის.

არსებული სერვისები

საქართველოში ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვებისთვის არსებული სერვისები ამჟამად მოიცავს დღის ცენტრებს, 24 საათიან თავშესაფრებსა და მობილური გუნდების საქმიანობას. აზერბაიჯანში არ არსებობს რაიმე მობილური ჯგუფები, ხოლო დანესებულებები ბავშვებისთვის მომსახურების გასანეგად მცირე რაოდენობისაა.

ორივე ქვეყანაში სერვისები ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების მშობლებისა და ოჯახებისთვის შეზღუდული რაოდენობისაა. საქართველოში არსებობს სოციალური დახმარება ოჯახებისთვის, მაგრამ ეს დახმარება ნაკლებადაა განვითარებული აზერბაიჯანში. საჭიროა ამ სახის დახმარების შეფასება ორივე ქვეყანაში ბავშვების ცხოვრების პირობებზე ზემოქმედების თვალსაზრისით. ასევე უნდა გაძლიერდეს დახმარება მშობლებისთვის დასაქმებაში, რადგან რეგულარული სამუშაოს უქონლობა და სამუშაოს მოულოდნელად დაკარგვა სწორედ ის ფაქტორია, რაც იწვევს ბავშვების ჩაბმას შინამეურნეობის შემოსავლის მოპოვებაში და ქუჩაში ცხოვრებაში. უფრო მეტიც, მთავარი მიზანი უნდა იყოს იმგვარი საერთო მიდგომის დამკვიდრება, რომელიც აქცენტს გააკეთებს ოჯახებთან თანამშრომლობაზე და არა მშობლებისთვის სანქციების დაკისრებაზე. განსაკუთრებით მობილური ოჯახების შემთხვევაში, მობილური გუნდების პოტენციური ჩარევა ხშირად დაკავშირებულია ბავშვებზე მეურვეობის დაკარგვასთან. ოჯახებისგან ბავშვების დაშორება უნდა იყოს უკანასკნელი საშუალება, წინააღმდეგ შემთხვევაში სერვისები შეიძლება გაგებული იქნეს როგორც მობილურ ოჯახებთან დაკავშირებული სტიგმის გამაღრმავებელი საშუალება. გარდა ამისა, უნდა გაფართოვდეს ინსტრუმენტები ოჯახების დასახმარებლად.

სერვისები როგორც ბავშვების, ასევე ოჯახებისთვის მოითხოვს დაფინანსების გაზრდას. ბავშვების მომსახურება დღის ცენტრებში და 24 საათიან თავშესაფრებში, მთავრობის მიერ გამოყოფილ სახსრებთან ერთად, ამჟამად საჭიროებს დაფინანსებას არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრიდან.

როგორც აღინიშნა, სოციალურ სამსახურებში უნდა აისახოს ქუჩის ბავშვების პოპულაციის ეთნიკური მრავალფეროვნება. სამსახურებში უნდა აისახოს ის ფაქტიც, რომ სხვადასხვა ბავშვს სხვადასხვა მომსახურება სჭირდება, გამომდინარე ქუჩაში ცხოვრებისა თუ მუშაობის სხვადასხვა ტენდენციიდან.

რეკომენდაციები

რეკომენდაციები დაჯგუფებულია პრევენციულ და რეაგირების ღონისძიებებად, ასევე გამოყოფილია პასუხისმგებელი უწყებები: სახელმწიფო სამსახურები თუ არასამთავრობო ორგანიზაციები. თითოეულ ჯგუფში რეკომენდაციები დალაგებულია პრიორიტეტის მიხედვით, თუმცა რადგანაც რეკომენდაციები მიმართულია სხვადასხვა უწყებისა და სამიზნე ჯგუფისადმი, აღნიშნული პრიორიტეტები შესაძლოა გადაისინჯოს.

პრევენციული ზომები

ზოგადად, ქუჩაში მცხოვრები და/ან მომუშავე ბავშვებისთვის ამჟამად არსებული სერვისები მიჩნეული უნდა იყოს პრევენციულ ინიციატივებად და გაუმჯობესებისკენ მიმართულ ზომებად, ვინაიდან ისინი ეხმარება შედარებით უმცროსი ასაკის ბავშვებს, რომ ისინი არ გადავიდნენ ქუჩის ცხოვრების ახალ ეტაპზე.

სამთავრობო უწყებები

პრევენციულ სერვისებში გათვალისწინებული უნდა იქნეს რისკის ქვეშ მყოფი ბავშვებისა და მათი ოჯახების საჭიროებებზე მორგებული სკრინინგის ინსტრუმენტის ჩამოყალიბება.

- თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტორებს, რომლებიც უბიძგებს ახალ ბავშვებს ქუჩის ცხოვრებაში ჩართვისკენ, პრევენცია უპირველეს ყოვლისა უნდა მოიცავდეს სკრინინგის ინსტრუმენტის ჩამოყალიბებას, რომელსაც გამოიყენებენ მთავრობის ის სამსახურები, რომლებიც რისკის ქვეშ მყოფ მშობლებთან მუშაობენ. სკრინინგის ინსტრუმენტში უნდა შედიოდეს ზრდასრული ადამიანების მზრუნველობის ქვეშ მყოფი ბავშვების ცხოვრების პირობების შეფასება. სკრინინგის ამგვარი ინსტრუმენტი გამოყენებული უნდა იქნეს:
 - ციხეების სამსახურში, როდესაც მშობელს პატიმრობა აქვს მისტილი;
 - ჯანდაცვის სამსახურებში, როდესაც მშობელს შეექმნება ფიზიკური თუ ფსიქიკური ჯანმრთელობის უეცარი პრობლემა;
 - პოლიციის და/ან სოციალურ სამსახურებში მშობლის გარდაცვალების შემდეგ, ასევე იმ შემთხვევებში, როდესაც მშობლები ნარკოტიკულ ნივთიერებებს მოიხმარენ, და ოჯახში ძალადობის შემთხვევებში;
 - სოციალურ სამსახურებში მშობლების ხანგრძლივი უმუშევრობის ან მათ მიერ სამსახურის უეცარი დაკარგვის შემთხვევაში.
- აზერბაიჯანელი ქუჩაში მცხოვრები/მომუშავე ოჯახები ხშირად ჩივიან იმის თაობაზე, რომ საქართველოში ჯანდაცვის დანესებულებების გარეთ დაბადებულ ბავშვებს არა აქვთ პირადობის დამადასტურებელი საბუთები. საქართველოში - ისევე, როგორც აზერბაიჯანში - მცხოვრები ოჯახებისადმი მიმართული საინფორმაციო კამპანიები მიზნად უნდა ისახავდეს იმის გადაცემას, რომ ყველა ბავშვს დაბადებისას ეძლევა პირადობის დამადასტურებელი საბუთები, მიუხედავად იმისა, თუ სად არიან ისინი დაბადებულები - ჯანდაცვის დანესებულებებში თუ მათ გარეთ.
- უმცირესობების საკითხების პოლიტიკა და ინტეგრაციის პოლიტიკა ბავშვების კონკრეტულ საჭიროებებსა და მათ წინაშე მდგომ რისკებს უნდა შეესაბამებოდეს. როგორც აზერბაიჯანში, ისე საქართველოში ხელი უნდა შეეწყოს კვლევას უმცირესობებს შორის ენობრივი მრავალფეროვნების საკითხებზე. მნიშვნელოვანია, რომ ხდებოდეს

აღნიშნული კვლევის შედეგად მოპოვებული ინფორმაციის სისტემატური მიწოდება პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიმღები პირებისთვის, სხვადასხვა სამსახურისა და დახმარების სერვისების თანამშრომლებისთვის, ასევე ფართო საზოგადოებისთვის. ამის მიზანია ორივე ქვეყანაში მოსახლეობის უმცირესობათა ჯგუფების მიმართ არსებული სტიგმის შემცირება და საჯარო სამსახურების თანამშრომელთა კომპეტენციის გაზრდა, რომელიც დღეს ძალზე დაბალია და ემყარება ვარაუდებსა და იდენტობის შესახებ არასწორ იარლიყებს, რომლებიც ძალზე აღაშფოთებს თავად უმცირესობებს.

- თანამშრომლობა საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის რეგულაციებსა და კანონმდებლობის ადმინისტრირებაზე: აზერბაიჯანსა და საქართველოს შორის ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ოჯახების ბავშვთა მიგრაცია განსაკუთრებული საკითხია, რომელიც საჭიროებს უშუალო თანამშრომლობას ორი ქვეყნის მთავრობებს შორის. ქვეყნებს შორის რეგულარული მიმოსვლის სტიმულს შეამცირებდა ქუჩაში ეკონომიკურ აქტივობებთან დაკავშირებული წესების ჰარმონიზაცია და კანონის აღსრულება.
- სოციალური სამსახურები: საქართველოსა და აზერბაიჯანის სოციალურ სამსახურებს შორის თანამშრომლობა რთულია აზერბაიჯანის ადგილობრივ თემებში მობილური ჯგუფებისა და სოციალური სამსახურების ნაკლებობის გამო. უნდა გაძლიერდეს აზერბაიჯანის სოციალური სამსახურები იმისათვის, რომ გაუმჯობესდეს ქუჩის ცხოვრებაში ბავშვების ჩართვის პრევენცია და ასევე იმისათვის, რომ შესაძლებელი გახდეს ორ ქვეყანას შორის თანამშრომლობა მიმართვიანობის ერთობლივი მექანიზმების შექმნის თვალსაზრისით. ამ პროცესში კომპეტენციების გაძლიერების ხელშეწყობის მხრივ დახმარების განწვევა შეუძლიათ საერთაშორისო დონორებს.

სერვისის მიწოდებლები, მათ შორის არასამთავრობო ორგანიზაციები

მეორადი პრევენცია უნდა მოიცავდეს:

- მინდობით აღმზრდელი ოჯახების განათლებას, რათა ხელი შეეწყოს ალტერნატიული და ნაკლებად მკაცრი წესების არსებობას მინდობით აღსაზრდელი ბავშვებისათვის;
- წესების ხელახლა დადგენას არეაბილიტაციო და მომსახურების გამწვანების დაწესებულებებში, მაგალითად, არასრულწლოვანთა დახურულ სკოლებში, ვინაიდან ზედმეტად მკაცრი წესები და ბავშვების მეგობრობაში ჩარევა იწვევს ბავშვებისა და ახალგაზრდების გაქცევას და ქუჩის ცხოვრებაში ჩართვას.
- სკრინინგის ინსტრუმენტის შემოღებას, რომელიც გამოყენებული იქნება დღის ცენტრებში და 24 საათიან თავშესაფრებში, ქუჩაში მცხოვრები და/ან მომუშავე ბავშვების რისკის ქვეშ მყოფი და-ძმისა და ახლო ნათესავებისათვის;
- დამატებით ეკონომიკურ მხარდაჭერას რისკის ქვეშ მყოფი მშობლებისათვის. ოჯახების დახმარებამ უნდა მოიცავს სამსახურის შოვნის მეთვალყურეობის გაუმჯობესება და დახმარება შემოსავლის მომტანი საქმიანობის დაწყებაში. ისევ და ისევ, ძირითადი მიზანია ოჯახების რეგულარული და გრძელვადიანი დასაქმების ხელშეწყობა, რომელიც არ საჭიროებს ბავშვების ჩართვას. მომსახურების განვებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ბოშა და აზერბაიჯანელი ქურთი ეთნიკური წარმომავლობის ადამიანების მიმართ არსებული სოციალური და კულტურული სტიგმა, ასევე ამ პოპულაციების არაოფიციალური დისკრიმინაცია შრომის ბაზარზე;
- პრევენციულ სტრატეგიებში მშობლებისთვის გათვალისწინებული უნდა იქნეს კონსულტაციები ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროშიც.

რეაგირების ღონისძიებები

სამთავრობო უწყებები და საერთაშორისო დონორები

- მომსახურებების ხელმისაწვდომობა: სერვისების მიმწოდებელმა ცენტრებმა თვალყური უნდა ადევნონ საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის მიგრაციულ ნაკადებს, უფრო კონკრეტულად კი შავი ზღვის სანაპიროზე ტურისტულ სეზონზე ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების გაზრდილ რაოდენობას. ხელისუფლებამ უნდა გამოეცხადოს დაფინანსება შავი ზღვის სანაპიროზე სერვისებისათვის, სადაც ეს სერვისები არ არსებობს. ამ ტერიტორიაზე ბავშვები მშობელთა თანხლებით და მათ გარეშე მონაწილეობენ ეკონომიკურ აქტივობებში და, შესაბამისად, როგორც დღის ცენტრების, ისე 24 საათიანი თავშესაფრების მომსახურებაზე წვდომა უნდა გაფართოვდეს. გარდა ამისა, არ არსებობს სპეციალიზებული სერვისები აზერბაიჯანის მხრიდან სასაზღვრო ტერიტორიებზე და საჭიროა ამ საკითხის გათვალისწინება.
- სოციალური დაცვის ქსელების შექმნა და გაძლიერება არამართო პრევენციული ზომის, არამედ რეაგირების მექანიზმების ნაწილიც. სამთავრობო უწყებებისა და საერთაშორისო დონორების პრიორიტეტი უნდა იყოს ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების ოჯახებისთვის სოციალური სერვისების განწევასთან დაკავშირებული კვალიფიკაციის ამაღლება - და დაფინანსება.
- ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვებისთვის მომსახურებების დაფინანსება საქართველოს მთავრობის მიერ არასამთავრობო ორგანიზაციების მეშვეობით სრულად არ ფარავს მათ ხარჯებს. ბავშვებზე ზრუნვის მდგრადი და ხარისხიანი სერვისების უზრუნველსაყოფად დაფინანსება უნდა გაიზარდოს და დაფაროს დე ფაქტო ხარჯები.
- საქართველოს სისხლის სამართალში ბავშვთა ექსპლუატაცია არ არის შესული ცალკე დანაშაულის სახით (ეს საკითხი მხოლოდ ადამიანებით ვაჭრობასთან/ტრეფიკინგთან მიმართებაშია რეგულირებული). ბავშვთა სამართლებრივი დაცვის გასაძლიერებლად ეს საკანონმდებლო ხარვეზი უნდა გამოსწორდეს.
- ქალაქის მთავრობისა და პოლიციის მხრიდან რეაგირება კრიმინალურ საქმიანობაზე: რაც შეეხება ქუჩაში მცხოვრებ და მომუშავე ბავშვებს შორის სისხლისსამართლებრივ ქმედებებს, ბავშვებზე ძალადობას და მათ შეურაცხყოფას, როგორც ჩანს, არ არსებობს კოორდინირებული ძალისხმევა პოლიციისა თუ ქალაქის მთავრობის მხრიდან. შესაბამისად, ქალაქის მთავრობამ და პოლიციამ რეაგირება უნდა მოახდინონ შემდეგ საკითხებზე:
 - ცნობილია, რომ ზოგიერთ ადგილას საქართველოს ქალაქებში, განსაკუთრებით თბილისში, ხშირია კრიმინალური აქტივობა, რომელშიც ბავშვები არიან ჩართულები (მაგალითად, ე.წ. „მორგის“ ტერიტორიაზე), მაგრამ პოლიცია და ქალაქის მთავრობა მათ ყურადღებას არ აქცევენ. აუცილებელია ამ კრიმინალური აქტივობის შესახებ მონოღებელი ინფორმაციის გამოძიება;
 - ძალზე სამწუხაროა, რომ არსებობს ინფორმაცია პოლიციის თანამშრომლების მიერ 14 ნელზე უმცროსი ბავშვებისთვის დანაშაულის ჩადენის თავის თავზე აღების შეთავაზების (ან ბრალდების) ფაქტების შესახებ, რაც მიზნად ისახავს იმას, რომ 14 ნელზე უფროს ბავშვებს აარიდონ სამართლებრივი შედეგები დანაშაულის ჩადენისთვის: ეს ართულებს 14 ნელზე უმცროსი ბავშვების გადამისამართებას პრევენციულ მომსახურებებში და ხელს უწყობს ბავშვებს შორის კრიმინალურ აქტივობას. ეს ასევე ხელს უშლის კრიმინალურ აქტივობაში ჩართული 14 ნელზე უფროსი ბავშვების მიმართ სამართლებრივი ქმედებების განხორციელებასაც.

გარდა ამისა, კრიმინალურ აქტივობაში ჩართული ბავშვებისა და ახალგაზრდების მიმართ ქმედება საჭიროებს მრავალდარგობრივი და დარგთაშორისი მიდგომის გამოყენებას.

სერვისის მიმწოდებლები, მათ შორის არასამთავრობო ორგანიზაციები

რეაგირების ღონისძიებებიდან საგანგებო ყურადღება უნდა მიექცეოს შემდეგ საკითხებს:

- პროგრამების დაგეგმვა ბავშვების ჩართულობით: ზოგადად, ბავშვებისა და ახალგაზრდებისათვის განკუთვნილმა ყველანაირმა პროგრამამ მაქსიმალური ჩართულობა უნდა უზრუნველყოს და რეაბილიტაციისა და დაცვის საჭიროება უნდა დაბალანსდეს ბავშვებში პირადი ხელშეუხებლობის, სოციალური უწყვეტობისა და თანამიმდევრულობის განცდის ჩამოყალიბებით.
- აუცილებელია ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების ოჯახებთან კომუნიკაცია და მათი ინფორმირება ბავშვების ქვეჯგუფების შესახებ დასკვნებთან დაკავშირებული კვალიფიკაციების შესაბამისად:
 - პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს ეკონომიკური დახმარების, ეკონომიკურ საკითხებში კონსულტაციების, სამსახურის ძებნაში დახმარების (ისევე, როგორც რისკის ქვეშ მყოფი ოჯახების შემთხვევაში) გაფართოებას;
 - გადაუდებელი დახმარების ფონდი მშობლებისათვის: ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების მშობლებისთვის უნდა არსებობდეს გადაუდებელი დახმარების სპეციალური ფონდი, რომელიც იქნება ნაკლებად ბიუროკრატიული, ვიდრე დღეს არის; ეს ფონდი ფინანსურად უნდა ეხმარებოდეს ოჯახებსა და ბავშვებს და აკმაყოფილებდეს მათ წინაშე უეცრად წამოჭრილ საჭიროებებს ჯანდაცვის სფეროში, საცხოვრებლის დაქირავებასთან დაკავშირებით და ა.შ.;
- პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს უმცირესობათა ენებზე მოლაპარაკე პირთა აყვანას ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვებისათვის განკუთვნილ სამსახურებში. ამ ბავშვების ოჯახებთან ყველანაირი ურთიერთობისას მთავარი საკითხი უნდა იყოს ენობრივი თვალსაზრისით სენსიტიურობა;
- ზოგიერთ წრეში გავრცელებულია ბოშურად მოლაპარაკე ადამიანების და, კიდევ უფრო მეტად, აზერბაიჯანელი ქურთების სტიგმატიზაცია, რაც ხელს უწყობს იმას, რომ ამ უკანასკნელ პოპულაციას არ ეწევა სოციალური სერვისები. ეს ინფორმაცია საფუძვლად უნდა დაედოს სოციალურ სამსახურებსა და ზრუნვის დაწესებულებებში კვალიფიკაციის ამაღლებას;
- სასწავლო პროგრამებში პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს უმცირესობათა ენებზე ლაპარაკის კომპეტენციას;
- საგანმანათლებლო, მათ შორის პროფესიული განათლების, პროგრამებს საფუძვლად უნდა დაედოს ბავშვების ინტერესები და სამომავლო საარსებო წყაროებთან დაკავშირებული მათი სურვილები;
- პროფესიულ სწავლებას საფუძვლად უნდა დაედოს ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვების ქსელების ძლიერი მხარეები და უნდა წახალისდეს ცხოვრების შემდგომ ეტაპებზე უნარ-ჩვევების ბიზნესის ან სამუშაოს შესაძლებლობებში გადატანა. ამ თვალსაზრისით დასაფიქრებელი იდებია კომერციული კოოპერატივები ვაფეების და ავტომემკეთებელი სერვისების შესაქმნელად;
- უნდა ჩამოყალიბდეს სასწავლო პროგრამები, რომლებშიც მენტორების სახით ადრე ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე წარმატებული ბავშვები მიიღებენ მონაწილეობას;

- ბავშვების კონსულტირება ეკონომიკურ საკითხებზე: სერვისების პროგრამაში ჩართვის შემდეგ ცალკეული ბავშვების საჭიროებათა შეფასებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ბავშვის ვალიც. ბავშვისთვის კონსულტაციები უნდა მოიცავდეს გეგმებს, თუ როგორ უნდა მოხდეს მისთვის დახმარების განწევა ეკონომიკური და სხვა ვალდებულებებისგან განთავისუფლებაში;
- მომსახურება 18 წლის მიღმა: ეს ყველაფერი ასევე გულისხმობს, რომ ქუჩაში მცხოვრები და მომუშავე ბავშვებისა და ახალგაზრდებისათვის განკუთვნილი სერვისები და დახმარება უნდა გაგრძელდეს ამჟამად არსებული 18 წლის ზღვრის შემდეგაც;
- თანასწორთა გამოცდილების გაზიარება: ქსელის შექმნას თან უნდა ახლდეს თანატოლებს შორის გამოცდილების გაზიარების მექანიზმების ჩამოყალიბება, მაგალითად, რეგულარული შეხვედრების, სოციალური მედიის პორტალების შექმნისა და ა.შ. მეშვეობით;
- ფსიქოლოგიური კონსულტირება და თერაპია: უნდა გაძლიერდეს ფსიქოლოგიური კონსულტაციისა და თერაპიული შემდგომი დახმარების შესაძლებლობები და ამ სერვისებში გათვალისწინებული უნდა იქნეს სექსუალური ძალადობითა და ოჯახში ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არსებული ძალადობით გამოწვეულ ტრავმასთან დაკავშირებული სპეციალიზებული კომპეტენცია.

